

Dialect in het onderwijs?

Een verkennend onderzoek naar aandacht en animo voor
dialecteducatie met een focus op Noord-Brabant

Publicatiejaar

Auteur
Kristel Doreleijers

Publicatiejaar
2021

Opdrachtgever
Erfgoed Brabant, 's-Hertogenbosch

Totaal aantal pagina's
23

Inhoud

Inleiding op het onderzoek	3
1 Deelnemers	5
2 Huidige focus op dialect in het onderwijs	6
3 Attitudes ten opzichte van dialecteducatie	7
4 Huidige praktijken van materiaalontwikkelaars	10
5 Bekendheid met materialen en behoeften	13
6 Voorbeelden uit de lespraktijk	15
7 Vergelijking met andere provincies	17
8 Conclusies en aanbevelingen	20

Inleiding op het onderzoek

Het huidige onderzoek maakt deel uit van het promotieonderzoek van Kristel Doreleijers aan Tilburg University en het Meertens Instituut in Amsterdam. Voor deze specifieke studie is samengewerkt met Erfgoed Brabant in 's-Hertogenbosch.

Wat?

De dialecten in de provincie Noord-Brabant zijn niet officieel erkend als een regionale taal onder het *Europees Handvest voor regionale talen of talen van minderheden* (1992). Daarom is het streektaalbeleid in Noord-Brabant gericht op het stimuleren van het gebruik, de documentatie en de waardering van de Brabantse dialecten als **cultureel erfgoed**. Op scholen in Noord-Brabant is er echter geen duurzame aandacht voor dialecteducatie en vanwege de niet-erkende status is ook de financiële ondersteuning beperkt. Die situatie is niet overal in Nederland hetzelfde. Het Algemeen Fries is erkend als officiële rijkstaal en krijgt als zodanig structurele aandacht in het onderwijs, maar dat geldt niet noodzakelijk voor de Friese dialecten. Het Limburgs en Nedersaksisch zijn erkend als 'regionale talen' die weer bestaan uit verschillende dialecten. De erkenning van regionale talen gaat vaak gepaard met een opleving van nieuw onderwijsmateriaal, maar ook voor dialecten zonder een officiële status ontwikkelen erfgoedspecialisten en dialectliefhebbers initiatieven voor het basis-, voortgezet en hoger onderwijs, bijvoorbeeld in de vorm van lespakketten en workshops.

Het doel van dit onderzoek is om in kaart te brengen **hoe dialecteducatie in het Nederlandse onderwijs momenteel wordt vormgegeven en welke attitudes en behoeften er zijn in het veld**. Hoeveel animo is er om aandacht te besteden aan dialect in het basis- en voortgezet onderwijs, en in lerarenopleidingen? Wat moet worden aangeboden? En op welke manier? Met de resultaten van het onderzoek kan het toekomstige aanbod aan dialecteducatie worden verbeterd. In de volgende hoofdstukken worden de onderzoeksresultaten voor de provincie Noord-Brabant samengevat (1-6), vergeleken met de andere provincies (7) en worden **aanbevelingen** gedaan voor professionals en vrijwilligers die zich nu of in de toekomst (willen) bezighouden met dialecteducatie (8).

Hoe?

Tussen februari en juni 2021 is een **uitgebreide digitale vragenlijst** verspreid via diverse kanalen zoals *Neerlandistiek.nl*, de nieuwsbrief *Taalpost*, de Facebookgroep *Leraar Nederlands* en de website en nieuwsbrief van Erfgoed Brabant. De oproep om deel te nemen aan het onderzoek was gericht op een specifieke doelgroep, namelijk **mensen die professioneel of vrijwillig betrokken zijn bij streektaal of dialect in het Nederlandse onderwijs**, zoals leerkrachten en docenten (in opleiding), ontwikkelaars van dialecteducatiemateriaal of erfgoededucatiespecialisten. De vragenlijst is ingevuld door **242 mensen** in totaal. Daarvan waren **69 deelnemers** woonachtig en/of werkzaam in Noord-Brabant. De vragenlijst bestond uit meerkeuzevragen, schaalvragen en open vragen die waren afgestemd op de profielen en antwoorden van de deelnemers. Het invullen van de vragenlijst duurde minimaal 5 en maximaal 25 minuten.

Waarom?

Wanneer men denkt aan het Nederlandse onderwijs, dan denkt men waarschijnlijk niet direct aan dialect. In het Nederlandse onderwijs leren kinderen en jongvolwassenen Standaardnederlands, en meestal zijn Nederlands en/of Engels de voertaal binnen de basisschool, de middelbare school, het mbo, de hogeschool of universiteit. Tegelijkertijd groeien tegenwoordig **steeds minder kinderen op met een dialect als moedertaal**. Veel ouders voeden hun kinderen op in het Nederlands, omdat er **vooroordelen** bestaan over de slechte invloed die dialect zou kunnen hebben op bijvoorbeeld carrièrekansen. Anderzijds zijn dialecten onderdeel van het immateriële culturele erfgoed van de regio: ze spelen niet alleen een rol in de **lokale of regionale communicatie** maar ze zijn ook van **cultuurhistorische betekenis**.

Eerder onderzoek heeft laten zien dat er geen consensus is als het gaat over dialecteducatie. In de praktijk kunnen verschillende benaderingen worden onderscheiden. Ten eerste is er een **negatief** discours dat ervan uitgaat dat dialect **schadelijk** is, bijvoorbeeld voor een goede Nederlandse taalvaardigheid, algemene schoolprestaties of baankansen. Ten tweede is er een **positief** discours dat **talige rijkdom** benadrukt en dialect ziet als een stimulans voor positieve attitudes ten opzichte van taalvariatie. In de derde plaats is er ook een **neutraal** discours dat taalvariatie, inclusief streektalen en dialecten, simpelweg erkent als een **realiteit** in de hedendaagse samenleving.

Daarnaast zijn er verschillende manieren waarop dialecteducatie in het onderwijs geïmplementeerd kan worden. Dialect zou enerzijds de **doeltaal** kunnen zijn, als het ware een schoolvak dat is gericht op actieve en passieve dialectverwerving. Ook zou dialect gebruikt kunnen worden als **voertaal** in de klas. Met de huidige tendensen waarbij steeds minder kinderen in Noord-Brabant een dialect spreken als eerste taal, zijn deze implementaties echter niet zo voor de hand liggend. Bovendien is de ruimte binnen de curricula voor het basis- en voortgezet onderwijs beperkt, ervan uitgaande dat het leren van Nederlands de belangrijkste doelstelling is in de domeinen taal en Nederlands. Een heel andere implementatie is daarom die van **dialect als middel voor reflectie**: aandacht voor dialect in het onderwijs kan bijdragen aan een groter bewustzijn van talige en culturele diversiteit.

In Noord-Brabant is dialecteducatie niet op een structurele en duurzame manier in het onderwijs geïmplementeerd. Ook is daar weinig financiële ondersteuning voor. Geen geld, geen glorie? In de volgende hoofdstukken wordt ingegaan op de **attitudes, huidige praktijken en behoeften van docenten en ontwikkelaars ten aanzien van dialecteducatie**.

“Onbekend maakt onbemind, dus bekend maakt bemind.”
(ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie Noord-Brabant)

I Deelnemers

Wie?

De vragenlijst bestond uit drie verschillende 'routes' voor 1) leerkrachten en docenten (de 'afnemers' van dialecteducatiemateriaal), 2) ontwikkelaars van dialecteducatiemateriaal en 3) ondersteuners bij de afzet van materiaal of de implementatie van dialecteducatie in het onderwijs. De laatste twee routes konden ook worden gecombineerd. In totaal hebben **42 leerkrachten/docenten** de vragenlijst ingevuld en **27 ontwikkelaars/ondersteuners**. Van de laatste groep hebben 9 deelnemers de vragenlijst ingevuld als ontwikkelaar, 11 als ondersteuner en 7 als een combinatie van deze twee rollen. Het valt op dat **meer vrouwen dan mannen hebben deelgenomen vanuit de rol van leerkracht/docent**, respectievelijk 33 vrouwen (79%) ten opzichte van 9 mannen (21%). **Bij de groep ontwikkelaars/ondersteuners is dat juist andersom**, respectievelijk 8 vrouwen (30%) ten opzichte van 19 mannen (70%). Bovendien is bij de groep leerkrachten/docenten 88% van de deelnemers jonger dan 60 jaar en 43% jonger dan 40 jaar. Bij de groep ontwikkelaars/ondersteuners is 59% juist ouder dan 60 jaar en 37% zelfs ouder dan 70 jaar. Gemiddeld is **de groep leerkrachten/docenten dus duidelijk jonger dan de groep ontwikkelaars/ondersteuners**. Daarnaast heeft van de groep leerkrachten/docenten 90% een hbo- of universitaire opleiding. Bij de ontwikkelaars/ondersteuners heeft 68% een hbo- of universitaire opleiding en de overige 32% heeft een mbo-opleiding of geen diploma.

De deelnemers zijn vooral werkzaam in het onderwijs (59% in totaal), maar ook in de erfgoedsector, culturele sector, onderzoek/wetenschap of met pensioen. Terwijl 81% van de leerkrachten/docenten **professioneel** betrokken is bij erfgoededucatie, is 93% van de ontwikkelaars **vrijwillig** betrokken. Van de groep leerkrachten/docenten is 29% werkzaam in het basisonderwijs, 50% in het voortgezet onderwijs en 26% in lerarenopleidingen (soms zijn deelnemers ook betrokken bij meerdere typen onderwijs). Van het totale aantal deelnemers in Noord-Brabant **geeft 80% aan in het dagelijks leven weleens dialect te spreken of een variant tussen Nederlands en dialect in**.

Representativiteit

De deelnemers uit Noord-Brabant vormen 29% van het totale aantal deelnemers op landelijk niveau (242). De steekproef is uiteraard niet volledig representatief. Doordat bij de vragenlijst sprake was van 'zelfselectie', dat wil zeggen dat deelnemers zelf konden kiezen of ze aan het onderzoek mee wilden doen, zijn wellicht vooral mensen bereikt die op de een of andere manier door het onderwerp werden geënthousiasmeerd of – juist tegenovergesteld – negatief geprikkeld. Deze groep wilde waarschijnlijk graag zijn mening geven. Er zijn veel inspanningen verricht om een groter aantal deelnemers te vinden, maar een combinatie van factoren (werkdruk in het onderwijs tijdens de COVID-pandemie, de lengte van de vragenlijst en wellicht ook interesse in het onderwerp) zorgde in juni voor een stagnatie in het aantal deelnemers. Desalniettemin zijn met het grote aantal (open) vragen in de vragenlijst veel kwantitatieve en kwalitatieve data verzameld die als een goede verkenning van het onderwerp kunnen dienen en een vertrekpunt kunnen vormen voor toekomstig onderzoek.

2 Huidige focus op dialect in het onderwijs

Aandacht voor dialect

Aan de leerkrachten/docenten is gevraagd of zij in hun huidige onderwijs aandacht besteden aan dialecteducatie: **60% geeft aan dit nu al te doen**. Het gaat dan zowel om lokale Brabantse dialecten als om ‘het Brabants’ als overkoepelende term voor het taalgebruik binnen de provincie of dialecten in het algemeen. Van de overige deelnemers geeft 33% aan dit nu nog niet te doen maar in de toekomst wel van plan te zijn. Van hen besteedt een kwart nu wel al aandacht aan andere vormen van cultuureducatie, zoals regionale geschiedenis en erfgoed. 7% van de deelnemers geeft aan nu geen aandacht te besteden aan dialect en dat ook in de toekomst **niet te willen doen, omdat de focus ligt op het leren van Standaardnederlands**. Een van hen zegt bijvoorbeeld: “Nederlands is de taal in het onderwijs! Nu [zijn er] ook meertalige kinderen in het onderwijs. Dus dialecteducatie [is] totaal geen prioriteit.” Het is opvallend dat dialect door deze docent dus niet wordt gezien als een vorm van meertaligheid. Met andere woorden: Nederlands is de doeltaal, en de aanwezigheid van leerlingen met andere, niet-inheemse taalachtergronden is daarbij al een uitdaging op zich.

Huidige activiteiten

Van de leerkrachten/docenten die nu al aandacht besteden aan dialect **maakt 28% gebruik van specifieke onderwijsmaterialen**, bijvoorbeeld van een erfgoedinstelling, een educatieve uitgever of materiaal dat door henzelf is samengesteld. Het valt op dat dialecteducatie een zeldzame activiteit is: 12% besteedt **maandelijks** aandacht aan dialect, de overige 88% slechts **een of enkele keren per jaar**.

Aan leerkrachten/docenten die aandacht besteden aan dialect of dit in de toekomst zouden willen doen is ook gevraagd of er **binnen hun onderwijsinstelling wordt nagedacht of gediscussieerd over dialecteducatie**. Dit is voor 5% van hen het geval. Voor de overige 95% is dialecteducatie dus een puur individuele aangelegenheid. Daar staat tegenover dat 12% aangeeft dat er **regels gelden omtrent dialectgebruik** binnen de onderwijsinstelling, van “geen dialect gebruiken” tot “dialect spreken wordt niet gewaardeerd”, “we geven les in Nederlands, niet in dialect” en “gebruik van dialect beperkt je kans(en) op een baan”.

3 Attitudes ten opzichte van dialecteducatie

Dialecteducatie en attitudevorming

Zowel aan de leerkrachten/docenten als aan de materiaalontwikkelaars is gevraagd of ze denken dat dialecteducatie kan bijdragen aan **een positievere en tolerantere attitude ten opzichte van dialect**. De meerderheid van hen, 85%, denkt dat dit inderdaad zo is, bijvoorbeeld als het gaat om goede informatievoorziening over dialect, het doorbreken van negatieve stereotypen, de waardering van dialect als erfgoed, bewustzijn van talige diversiteit en de voordelen van meertaligheid. Een deelnemer merkt bijvoorbeeld op: “Het is mooi als het beeld van dialect als ‘plat’ verandert. De koppeling tussen dialect, erfgoed, besef van waar je vandaan komt en het inclusief maken van dialect biedt kansen voor iedereen.” Andere deelnemers argumenteren als volgt:

“De houding is niet negatief, maar er is vaak weinig benul bij leerlingen. Ze hebben geen idee dat hun taal invloed heeft op hoe ze gezien worden. Enige kennis daaromtrent lijkt me daarom zinnig.” [dichten van de informatiekloof] – *docent voortgezet onderwijs (onderbouw en bovenbouw havo/vwo)*

“Dialect is vanaf het uitvinden van ABN/Standandaardnederlands altijd geframed als minderwaardig. Voorlichting en educatie zijn het enige ‘wapen’ hiertegen.” [negatieve stereotypen doorbreken] – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8) en docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

“In het Brabantse is het dialect en zijn de verschillende Brabantse dialecten heel gewoon en geaccepteerd. Boven de rivieren is dit mogelijk anders. Dialecteducatie zou mogelijk wel meer tolerantie in die regionen kunnen brengen.” [negatieve stereotypen doorbreken] – *leerkracht basisonderwijs onderbouw (groep 1, 2), middenbouw (groep 3, 4, 5) bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

“Hiermee kun je laten zien hoe divers taal is en dat taal zoveel verschillende verschijningsvormen heeft die allemaal hun 'functie' hebben.” [talige diversiteit] – *docent lerarenopleiding Nederlands universiteit*

“In het onderwijs worden leerlingen nog te vaak afgerekend op het dialect in plaats van gecompimenteerd met hun tweetaligheid.” [individuele meertaligheid] – *docent in het MBO*

“Omdat soms studenten dan pas gaan nadenken over het belang van dialect maar ook de oorsprong.” [cultureel erfgoed] – *docent aan de Pabo*

“Gevoel ontwikkelen bij de stad en zijn tradities.” [cultureel erfgoed] – *leerkracht basisonderwijs middenbouw (groep 3, 4, 5)*

Is aandacht voor dialect belangrijk?

Van de leerkrachten/docenten **beschouwt 95% aandacht voor dialect als belangrijk (51%) of redelijk belangrijk (44%)**. Ook bij deze vraag worden argumenten gegeven die betrekking hebben op dialect als cultureel erfgoed en dialect als troef voor erkenning, inclusie, diversiteit en identiteit, maar bijvoorbeeld ook om te voorkomen dat dialect uitsterft (dialectbehoud via dialecteducatie).

“Aandacht voor het dialect zie ik als aandacht voor regionaal erfgoed. Ik vind het belangrijk dat kinderen leren over de omgeving waarin zij opgroeien.” [cultureel erfgoed] – *leerkracht basisonderwijs middenbouw (groep 3, 4, 5)*

“Een groot gedeelte van de bevolking spreekt nog in meerdere of mindere mate dialect. Dat niet erkennen is een vorm van discriminatie.” [erkenning] – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8) en docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

“Omdat aandacht voor diversiteit tussen mensen in de vorm van taal een breder gesprek op gang kan brengen over inclusie.” [inclusie] – *docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

“Dialect is onderdeel van de diversiteit van onze omgeving. Het gaat verder dan NT2-talen, omdat het iets zegt over de geschiedenis van de lokale bevolking. Het laat ook zien dat taal dynamisch is en onder invloed van de omgeving verandert. Dat kan betekenisvol zijn voor leerlingen.” [talige diversiteit] – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

“Omdat het een onderdeel is van de cultuur en het iets eigens is van de regio waarin je woont. Het is iets persoonlijks. Allemaal elementen die jou maken tot de persoon die je bent.” [identiteit] – *leerkracht basisonderwijs onderbouw (groep 1, 2), middenbouw (groep 3, 4, 5) bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

“Anders verdwijnt het compleet binnen twee generaties.” [uitsterven voorkomen] – *docent in het MBO*

Aandacht voor dialecteducatie binnen het curriculum

Sommige leerkrachten/docenten denken dat dialecteducatie een **structureel onderdeel van het curriculum** zou moeten vormen in het basisonderwijs (36%), in het voortgezet onderwijs (51%) en in docentenopleidingen (69%). De aandacht voor dialecteducatie in het onderwijs zou dus per leeftijdsgroep moeten toenemen. Andere docenten denken dat dialecteducatie eerder incidenteel zou moeten plaatsvinden, bijvoorbeeld in de vorm van gesprekken of projecten, of juist onder de noemer van taaldiversiteit in brede zin.

“Het is aanwezig, dus ook relevant om erover te spreken. Het hoeft echter geen groot deel van het curriculum te beslaan.” – *docent lerarenopleiding Nederlands hbo*

“In de vorm van projecten, in samenhang met andere vakken (e.g., geschiedenis, aardrijkskunde, CKV).” – *leerkracht basisonderwijs middenbouw (groep 3, 4, 5)*

“Ik zie dialect als een vorm van taaldiversiteit in de breedst mogelijke zin van het woord; dus dan ga ik niet speciaal aandacht aan één vorm van dialect besteden.” – *docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

Attitudes over de invloed van dialect op schoolprestaties en Nederlandse taalvaardigheid

Aan de hand van stellingen werd leerkrachten/docenten ook gevraagd naar hun percepties over de invloed van dialect op schoolprestaties en taalvaardigheid in het Nederlands. Op een schaal van 1 (erg negatief) tot en met 5 (erg positief) denken zij gemiddeld **dat de invloed op schoolprestaties neutraal is (3.00), en de invloed op Nederlandse taalvaardigheid neutraal tot goed (3.40)**. Ook blijkt dat ondanks dat dialect weinig plek lijkt te hebben binnen hun onderwijsinstellingen, leerkrachten/docenten **niet denken dat leerlingen op school alleen Nederlands zouden moeten spreken (2.67) of accentloos Nederlands zouden moeten leren (2.36)**. Sommige leerkrachten/docenten zien dat dialectsprekende leerlingen soms meer moeite hebben met spelling (“kleine kinderen die dialect spreken maken soms iets meer spelfouten”), grammatica (“een aantal dialectsprekers beheerst de grammatica van de standaardtaal onvoldoende, zoals bepaalde voegwoorden”) of taalverzorging (“je merkt het soms aan afwijkende uitdrukkingen bij spreken of schrijven, bij spreekbeurten komt een zwaar Brabants accent minder netjes over”). Anderzijds zijn er ook leerkrachten/docenten die juist de voordelen zien van dialectkennis, bijvoorbeeld bij het bepalen van woordgeslacht (“soms kan dialect helpen om bijvoorbeeld te bepalen of een woord mannelijk of vrouwelijk is”), contextgevoeligheid (“leerlingen maken zelf goed onderscheid in spreektaal en schrijftaal”) of algemeen taalvermogen (“flexibeler in taal”). Een van de deelnemers merkt bovendien op dat het dialect dat leerlingen vandaag de dag spreken niet het traditionele dialect is en dat daardoor de invloed verwaarloosbaar is: “De meeste leerlingen die ‘dialect’ spreken, spreken dat in zo’n ontzettend beperkte mate dat je niet kunt spreken van écht dialect. Zestien jaar geleden hoorde ik leerlingen die écht dialect konden. Maar de laatste jaren eerlijk gezegd helemaal niet meer, ook niet in de kleine dorpen waar ik les gaf. Ik zie dan ook nauwelijks verschillen. Ik herken ze [i.e. verschillen] wel bij NT2-leerlingen.”

Overige attitudes

Tot slot waren er ook dertien stellingen op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot 5 (helemaal mee eens) over dialectsprekende leerlingen in de klas en de rol van de leerkracht/docent zelf. Wat daarin vooral opvalt is **dat leerkrachten/docenten niet altijd weten of bij leerlingen thuis dialect wordt gesproken (2,95)**. Indien ze de mogelijke dialectachtergrond van leerlingen bespreken dan doen ze dit gemiddeld **liever klassikaal (3,26) dan individueel (2,55)**. Ook blijkt dat leerkrachten/docenten het gevoel hebben dat ze over (ruim) **voldoende vaardigheden** beschikken om met dialect in het klaslokaal om te gaan (4,18). Ze vinden echter **de hoeveelheid tijd en ruimte** om aandacht te besteden aan dialect binnen het huidige curriculum **(nog) niet voldoende (2,38)**.

4 Huidige praktijken van materiaalontwikkelaars

Institutionele inbedding en financiering

In totaal houden **16 deelnemers** zich bezig met het **ontwikkelen van dialecteducatiemateriaal** voor de provincie Noord-Brabant. Van hen werkt **31% onafhankelijk en 69% vanuit een specifiek instituut**, zoals een lokale dialectvereniging. Slechts twee ontwikkelaars maken gebruik van **externe financiering** (cultuurgeld van de gemeente); **88%** doet dit niet en heeft er geen behoefte aan of is te weinig op de hoogte van de mogelijkheden.

“We doen dit als vrijwilligerswerk. Zijn er kosten, dan kan dat vergoed worden, maar meestal betalen we alles zelf mochten er kosten zijn.” – *ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie West-Brabant*

“Al mijn activiteiten zijn zonder subsidie omdat ik mij niet afhankelijk wil maken van een subsidiegever en volledige vrijheid geniet.” – *ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie Maasland*

“Ik heb me daar nog niet in verdiept, maar ik ben wel van plan om uit te gaan zoeken of hier mogelijkheden liggen.” – *ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie Cranendonck*

“In dit stadium nog niet, maar ik ben van plan om het commercieel aan te gaan pakken.” – *ontwikkelaar dialecteducatie Cranendonck (Soerendonk en Budel)*

Het materiaal

Het materiaal dat de deelnemers ontwikkelen betreft in 75% van de gevallen materiaal dat is gericht op een of meerdere lokale dialecten. De overige 25% van het materiaal gaat over de Brabantse dialecten en de Nederlandse dialecten in het algemeen. Het type materiaal varieert, maar het gaat vooral om (een combinatie van) leesboeken, activiteiten zoals optredens, rondleidingen en workshops, lesbrieven met opdrachten, een leesplankje (‘leesplèngske’) en gastlessen. Wat opvalt is dat het materiaal in 69% van de gevallen (ook) is gericht op ‘onderwijs in brede zin’, dat wil zeggen om mensen met interesse in dialect te bereiken, terwijl het materiaal ook in het onderwijs (PO/VO) kan worden ingezet.

Van de deelnemende ontwikkelaars maakt 31% ook ondersteunend materiaal, zoals handleidingen voor leerkrachten/docenten. Volgens 44% is enige kennis van dialect noodzakelijk voor de docent bij gebruik van het materiaal, een even grote groep vindt dialectkennis niet noodzakelijk, en 12% ziet dialectkennis van de docent als handig maar niet noodzakelijk. Ook blijkt uit de antwoorden dat 12% van de ontwikkelaars werkt met concrete leerdoelen bij het materiaal. Het gaat dan bijvoorbeeld om doelen rondom passieve dialectverwerving, zoals “kinderen maken kennis met dialectwoorden, ze kunnen die woorden lezen en begrijpen, en ze kunnen de woorden toepassen in een gatentekst en taalpuzzeltjes” of rondom bewustzijn van taalverandering: “leerlingen worden zich bewust van het feit dat een taal en een dialect in ontwikkeling zijn en dat zij daar onderdeel van uitmaken.” De meerderheid formuleert zulke leerdoelen dus niet concreet. Deze resultaten passen allemaal in het beeld dat ontwikkelaars van dialecteducatiemateriaal vooral lokaal en op een enigszins ‘ongestructureerde’ manier te werk gaan (“voor hun plezier”).

Waarom is het ontwikkelen van materiaal belangrijk?

Ontwikkelaars konden in hun eigen woorden beschrijven waarom zij het belangrijk vinden om dialecteducatiemateriaal te ontwikkelen. De redenen die worden gegeven hebben vooral betrekking op het **promoten van dialect** ten behoeve van **de cultuurhistorische erfgoedwaarde van dialect, dialectbehoud, attitudevorming, taalbewustzijn, diversiteit en identiteit**.

“De dialecten worden nog wel gesproken, maar de jeugd kent deze uitspraken en betekenissen niet meer. En het zou zonde zijn als het dialect uitsterft. Vandaar dat we interviews doen en verhalen in het dialect verzamelen.” – *ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie West-Brabant*

“Omdat de diversiteit belangrijk is, omdat je je in je moerstaal het beste kunt uitdrukken en omdat het belangrijk is de afkomst te weten en de cultuur levendig te houden.” – *ontwikkelaar dialecteducatie Brabants (provinciaal)*

“We weten dat de dialecten op den duur gaan verdwijnen. Maar zoals monumenten steeds weer gerestaureerd worden, moet ook het dialect onderhouden, geconserveerd en gekoesterd worden. Ook al weten we dat we daar steeds meer moeite voor moeten doen.” – *ontwikkelaar/ondersteuner dialecteducatie Bergen op Zoom*

“Om vooroordelen weg te nemen en bij te dragen aan een positieve houding ten opzichte van dialect.” – *ontwikkelaar dialecteducatie Langstraatdialecten*

Contact met het onderwijs

50% van de ontwikkelaars heeft het gevoel gemakkelijk contact te kunnen leggen met het onderwijs. Dit komt vooral door een eigen netwerk, het ‘ons-kent-onsgevoel’ binnen de gemeente of de hulp van een tussenpersoon: “degene die contact opneemt, moet zich bewust zijn van wat er in het onderwijs speelt: docenten hebben het erg druk – met nuttige én opgedrongen minder nuttige zaken – dus er moet goed ingespeeld worden op wat docenten belangrijk vinden om voor een vruchtbare bodem te zorgen.” Volgens de andere helft van de ontwikkelaars zou er nood zijn aan meer begrip van en interesse in dialect binnen de onderwijswereld en initiatief vanuit het onderwijs zelf om ook contact op te nemen, bijvoorbeeld met heemkundekringen. Volgens de 18 ondersteuners die de vragenlijst invulden, is enerzijds een meer open houding nodig van scholen, maar kan soepeler contact met het onderwijs vooral worden bewerkstelligd door ervoor te zorgen dat dialecteducatie past binnen de doelstellingen van dat onderwijs. Ontwikkelaars moeten meer inzicht krijgen in hoe zij het aanbod kunnen inpassen in schoolprogramma’s of hoe zij kunnen aansluiten bij bepaalde thema’s. Ook zou gerichte reclame voor lessen over dialect vanuit educatieve uitgeverijen een troef kunnen zijn. Daarnaast beschouwt 61% van de ondersteuners de rol van intermediairs of cultuurcoaches voor de implementatie van dialecteducatie in het onderwijs als heel belangrijk (17%) of belangrijk (44%): “Zij kunnen aandacht schenken aan en zich inzetten voor het dialectonderwijs. Wanneer dat niet bij een contactpersoon ligt, is het vrijwel onmogelijk om het aanbod onder de aandacht te brengen bij scholen.” Andere ondersteuners schatten de rol van intermediairs of cultuurcoaches geringer in, bijvoorbeeld omdat “hun afstand tot de onderwijsinstelling te groot is”, en een structurele samenwerking met scholen er niet in zit, omdat er te weinig animo voor is:

“Het lijkt me een zinloze poging om iets wat grosso modo niet leeft binnen het onderwijs – op een paar fanatici na – nu te gaan hér- en doorontwikkelen... [...] Ik zie het vooral als een 'hobby' van een paar mensen om – hoe lofwaardig dan ook – ‘vergane glorie’ op een kunstmatige manier 'het' onderwijs in te krijgen. Als je dat al zou willen, ontwikkel dan een leergang 'cultuur van Brabant', inbegrepen dialect, volkskunde [et cetera].” – *ondersteuner dialecteducatie vanuit een heemkundekring*

Volgens 50% van de ondersteuners is het belangrijk dat scholen een breder cultuur-educatieprogramma volgen (zoals de landelijke regeling Cultuureducatie met Kwaliteit voor basisscholen) om dialecteducatie te implementeren in het onderwijs. Dat zou niet alleen de kansen kunnen vergroten dat dialecteducatie van de grond komt als onderdeel van erfgoededucatie (“de eigen historie en cultuur”), maar het zou ook passen binnen het perspectief op dialect als wezenlijk deel van een (groeps)identiteit.

5 Bekendheid met materialen en behoeften

Bekendheid met dialecteducatiemateriaal

Ondanks dat 95% van de docenten denkt dat aandacht voor dialect in het onderwijs belangrijk of redelijk belangrijk is, **is maar 21% van hen bekend met dialecteducatiematerialen uit Noord-Brabant en slechts 8% met dialecteducatiematerialen van buiten Noord-Brabant**. De genoemde materialen uit Noord-Brabant zijn *Um nie te vergeete* van de heemkundekring Schaijk-Reek, *Wat je zegt ben je zelf!* Van Erfgoed Brabant, de *Kènderkwèèk* van Stichting Tilburgse Taol, het *Nuww Tilburgs Leesplèngske* van Tijdlab (Bibliotheek LocHal en Stadsmuseum Tilburg), Stichting Tilburgse Taol en Erfgoed Tilburg, ‘de jeugdmiddag’ in Lieshout van Stichting Brabants Dialectenfestival, en ‘*t Echte werk – Spreektaal als Oosterhouts Cultureel Erfgoed*. Er zijn ook docenten die zelf op zoek gaan, zoals een van de deelnemers aangeeft:

“Ik put meestal uit wat ik weet en uit losse materialen (het Meertens Instituut heeft bijvoorbeeld sinds een jaar of wat veel oude dialectopnames gedigitaliseerd, of woordverspreidingskaarten, of YouTube-filmpjes).” – *docent voortgezet onderwijs (onderbouw en bovenbouw havo/vwo)*

Het ideale dialecteducatiemateriaal

Vervolgens konden de leerkrachten/docenten aangeven hoe hun ideale dialecteducatiemateriaal eruit zou zien aan de hand van 12 stellingen. Deelnemers zijn positief over verschillende soorten materiaal, zolang het materiaal activerend, uitdagend en gevarieerd is, en het concrete voorbeelden bevat. Op een schaal van 1 (heel onbelangrijk) tot en met 5 (heel belangrijk) konden zij laten zien welke aspecten aan het materiaal ze belangrijk vinden. Daaruit blijkt dat met name de beschikbaarheid van **audiofragmenten** (4,41) en **concrete oefeningen en spelvormen** (4,18) waardevol worden gevonden, en dat het materiaal bij voorkeur **digitaal** beschikbaar is (4,03) en **modulair** wordt aangeboden (4,00). Een docent geeft aan dat materiaal niet per se centraal hoeft te staan: “De nadruk ligt op ‘materiaal’ terwijl het mijns inziens gaat over de waardering van het onderwijs van communicatie in dialect binnen of buiten de school.” Andere docenten merken nog specifiek iets op over uitdagend en afwisselend materiaal om leerlingen te activeren en betrekken.

“Zonder uitdaging waar de leerlingen mee aan de slag kunnen werkt het niet. Activiteiten waar ze mee aan de slag kunnen inspireren.” – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8) en docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

“Ik denk dat het juist veel meerwaarde heeft als het aanbod op een manier plaatsvindt waarbij gebruik wordt gemaakt van een combinatie van verschillende leerstukken zodat ‘t toegankelijk en aantrekkelijk en dus ook leuk is voor alle leerlingen.” – *leerkracht basisonderwijs onderbouw (groep 1, 2), middenbouw (groep 3, 4, 5) bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

“Met concrete voorbeelden en afwisselend materiaal worden lessen aantrekkelijk en zullen leerlingen actiever betrokken zijn.” – *leerkracht basisonderwijs middenbouw (groep 3, 4, 5)*

Er zijn ook deelnemers die opmerken dat materiaal alleen zinvol is als er ook daadwerkelijk ruimte is om aandacht te besteden aan streektalen, dat het beschikbare materiaal aanpassing vergt om er in de praktijk mee aan de slag te gaan en dat de niet-uniforme Brabantse spelling in teksten een obstakel is om er in het onderwijs gebruik van te maken.

“Verruim het lessen- of urenpakket zodat (verplicht) aandacht besteed wordt aan streektalen.” – *docent voortgezet onderwijs (onderbouw havo/vwo en bovenbouw vmbo)*

“Alle beschikbare materiaal vraagt altijd om aanpassing aan de situatie, maar gelukkig zijn er die mogelijkheden wel.” – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8) en docent voortgezet onderwijs (bovenbouw havo/vwo)*

“Het lastige in de schrijfwijze zijn de vele leestekens. Ik merk ook dat er geen algemeen Brabants schrift is. Daarom vind ik het gebruik van teksten in het onderwijs moeilijk.” – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

Nascholing

Van de 39 leerkrachten/docenten die openstaan voor dialecteducatie in het onderwijs maakt slechts 1 persoon weleens gebruik van nascholingsaanbod op dit gebied, in dit geval via Erfgoed Brabant. **Toch zou 49% wel behoefte hebben aan nascholing.** Deze deelnemers zijn dan vooral (79%) geïnteresseerd in een combinatie van nascholingsactiviteiten die zijn gericht op kennisverwerving (theoretisch: bijvoorbeeld inzichten over recent dialectonderzoek) en kennis-toepassing (praktisch: bijvoorbeeld hoe je een concrete les kunt maken over dialect).

Leerdoelen

Leerkrachten/docenten (39) en ontwikkelaars (16) verschillen voor wat betreft de leerdoelen die ze nastreven bij dialecteducatie (meerdere antwoorden mogelijk). Geen enkele leerkracht/docent die de vragenlijst heeft ingevuld besteedt aandacht aan **actieve dialectverwerving** (dialect spreken en schrijven). Wel geeft 23% van hen aan dat **passieve dialectverwerving** (dialect lezen en luisteren) een leerdoel is. Daarentegen maakt 63% van de ontwikkelaars juist materiaal dat is gericht op actieve dialectverwerving en 69% (ook) op passieve dialectverwerving. De leerkrachten/docenten hechten meer waarde aan **kennis van dialect op metaniveau** (38%) en **attitudevorming rond dialecten** (38%), en vooral aan dialecteducatie in het kader van **identiteitsvorming** (49%). Het valt op dat deze leerdoelen bij de ontwikkelaars juist lager scoren dan actieve en passieve dialectverwerving met respectievelijk 44% (kennis van dialect op metaniveau en identiteitsvorming) en 38% (attitudevorming). **Vraag en aanbod sluiten dus niet optimaal op elkaar aan.**

6 Voorbeelden uit de lespraktijk

Leerkrachten/docenten kregen in de vragenlijst ook de gelegenheid om een omschrijving te geven van een les rondom dialect die ze hebben gegeven of (zouden kunnen) gaan geven. De antwoorden laten zien dat er grofweg **vijf verschillende benaderingen** kunnen worden onderscheiden. In de eerste plaats zijn dat lessen over dialect in relatie tot het **taalsysteem (grammatica) en taalgebruik (contexten: wie spreekt wat, waar en wanneer)**, in de tweede plaats lessen over dialect in relatie tot **cultuur** (bv. carnavalsliedjes of het kerstverhaal in dialect), in de derde plaats gaat het om lessen over dialect in relatie tot **identiteit**, in de vierde plaats om lessen over dialect in historisch perspectief, dat wil bijvoorbeeld zeggen in relatie tot **het ontstaan van het Standaardnederlands**, en in de vijfde plaats zijn er ook leerkrachten/docenten die dialect doceren aan de hand van **sprekersoordelen (attitudes), vooroordelen over dialect en de sociale rol die dialect speelt in de maatschappij** (bijvoorbeeld in het onderwijs). Aandacht voor de grammatica en gebruikscontexten is het meest populair (41%), gevolgd door de cultuurbenadering (26%), geschiedenis en ontstaan van dialect/Standaardnederlands (15%), sprekersoordelen (attitudes) en vooroordelen over dialect (13%), en de relatie met 'identiteit' (5%).

Dat 'identiteit' slechts twee keer expliciet is genoemd in de lesbeschrijvingen is opvallend, aangezien identiteitsvorming door de leerkrachten/docenten als belangrijkste leerdoel wordt beschouwd. Identiteit komt echter wel regelmatig impliciet terug in de lesomschrijving. Zo geeft 13% van de leerkrachten/docenten aan dat ze het belangrijk vinden om de les persoonlijk te maken, bijvoorbeeld door te kijken welke leerlingen welk dialect spreken, een opdracht te maken rondom het eigen dialect of dat van de omgeving, te vragen naar eigen ervaringen met dialectgebruik of leerlingen met een anderstalige achtergrond naar een eigen dialect te laten zoeken of te koppelen aan dialectspreekende leerlingen. Daarnaast valt in het tweede voorbeeld hieronder op dat deze leerkracht toch ook aandacht besteedt aan actief dialectgebruik in de vorm van een schrijfopdracht. Bovendien worden de verschillende benaderingen vaak ook gecombineerd binnen één lesomschrijving.

“Ik zou ingaan op dialecten als **taalsystemen** (hebben dialecten een grammatica? is een dialect een taal?), de manier waarop dialect **gebruikt** wordt (wanneer spreek je Standaardnederlands, wanneer dialect?).” [taalsysteem en taalgebruik] – *docent lerarenopleiding Nederlands universiteit*

“Ik maak gebruik van het boekje D'r Waar's – Sprookjes uit d'n Efteling in 't Brabants is een **sprookjesboek** in dialecten. Leerlingen herkennen het sprookje van Roodkapje, maar horen het nu vanuit het dialect. We luisteren naar de woorden en bespreken welke woorden je **herkent** of juist niet herkent. Waar herken je deze woorden van? Hoe wordt er thuis gesproken? Wat is **het verschil tussen dialect en standaardtaal**? En is dialect voor alle leerlingen hetzelfde? Welk sprookje zou jij in jouw eigen dialect willen **schrijven**? Wie uit jouw omgeving kan je daarbij helpen? In samenwerking met de omgeving werken leerlingen hun eigen sprookje uit en **presenteren** dit aan de groep. Leerlingen met een anderstalige achtergrond dagen we uit om naar een eigen dialect op zoek te gaan. Als dit lastig is, verbinden we ze aan leerlingen uit de klas om met het Brabantse dialect aan de slag te gaan.” [dialect en verhaalcultuur; passieve en actieve dialectkennis; kennis op metaniveau; presenteren] – *leerkracht basisonderwijs bovenbouw (groep 6, 7, 8)*

“De les gaat meestal over **de ontwikkeling van de standaardtaal**, hoe toevalligerwijze de omstandigheden op een bepaald moment een bepaald dialect tot standaard hebben gemaakt. Dus een **historisch uitgangspunt**. We inventariseren onze eigen dialecten en kijken of die afwijken van die van ouders en grootouders. We denken na over welke dialecten we kunnen **benoemen**. We proberen of we die dialecten kunnen **imiteren** (vandaaruit kun je weer voortborduren op verschil tussen accent en dialect). We proberen enkele kenmerken te vinden van ons eigen dialect (als we mazzel hebben, zijn er in de klas ook leerlingen met een dialect van verder weg). We kijken of we materiaal in ons dialect kunnen vinden. We vragen ons af of we mensen die dialect spreken anders **beoordelen** enzovoort. Meestal ontstaat de les vanzelf.” [taalgeschiedenis, dialecten benoemen en imiteren; attitudevorming] – *docent voortgezet onderwijs (onderbouw en bovenbouw havo/vwo)*

“In vwo 5 schrijven leerlingen een beschouwing op basis van een taalkundig onderzoek. Dat kan over allerlei taalfenomenen gaan. Ik zou een les dialecteducatie graag geven ter introductie op dit project, als voorbeeld van een taalkundig fenomeen. Het lijkt me bijvoorbeeld interessant om leerlingen **audiofragmenten te laten horen** en vervolgens vragen te geven waarmee ze hun **oordeel geven** over de betreffende persoon. Vervolgens zou de les dan kunnen gaan over **het ontstaan van dialecten en het gebruik van dialecten in Nederland**. Aan het einde kan je weer terugpakken op de vraag over het oordeel. Is dit veranderd nu je meer weet over dialectspreken?” [attitudevorming; sprekersoordelen; taalgeschiedenis; taalgebruik] – *docent voortgezet onderwijs (bovenbouw vwo)*

“Afhankelijk van het beschikbare materiaal zou dit gaan over **de vorming van taal en identiteit** in de vorm van een korte introductie en daarna groepswork/discussie.” [dialect en identiteit] – *docent voortgezet onderwijs (onderbouw vmbo/havo/vwo)*

Naast de uitgebreide voorbeelden heeft 18% van de leerkrachten/docenten geen concrete omschrijving van een les gegeven, zij vulden bijvoorbeeld een vraagteken in. Ook zijn er deelnemers die bij deze vraag ingingen op de praktische lesaanpak, waarbij drie leerkrachten/docenten (8%) de taalmethode centraal zouden stellen, en één docent juist aangeeft het gesprek leidend te maken.

7 Vergelijking met andere provincies

Wie?

Op landelijk niveau is de vragenlijst door 242 mensen ingevuld. Dat wil zeggen dat 173 deelnemers (71%) niet woonachtig en/of werkzaam zijn in Noord-Brabant. Dat totale aantal bestaat uit **121 leerkrachten/docenten** en **52 ontwikkelaars/ondersteuners**. Van de laatste groep hebben 16 deelnemers de vragenlijst ingevuld als ontwikkelaar, 19 als ondersteuner en 17 als een combinatie van deze twee rollen. Net als bij de deelnemers uit Noord-Brabant zijn er meer vrouwen (71%) dan mannen (29%) bij de leerkrachten/docenten en juist meer mannen (63%) dan vrouwen (37%) bij de ontwikkelaars/ondersteuners. **En ook bij de leerkrachten/docenten uit de overige provincies zijn de deelnemers gemiddeld jonger dan de ontwikkelaars/ondersteuners.** Bij de leerkrachten/docenten is 84% jonger dan 60 jaar en bij de ontwikkelaars/ondersteuners is 54% juist ouder dan 60 jaar. De meeste deelnemers zijn afkomstig uit de provincies met een erkende regionale taal, namelijk 26% uit het Nedersaksische gebied (Drenthe, Gelderland, Groningen, Overijssel), 23% uit Limburg en 8% uit Friesland. Het hoogst behaalde onderwijsdiploma van de leerkrachten/docenten is in 74% van de gevallen een hbo- of universitair diploma, bij de ontwikkelaars/ondersteuners geldt dit voor 85%. **De ontwikkelaars/ondersteuners uit de overige provincies zijn dus gemiddeld wat hoger opgeleid dan die uit Noord-Brabant.**

Meer dan de helft van de deelnemers (55%) is werkzaam in het onderwijs, de rest is docent in opleiding, met pensioen, werkzaam bij een culturele instelling of in onderzoek/wetenschap. Het valt op dat meer ontwikkelaars/ondersteuners **professioneel** betrokken zijn bij dialecteducatie dan in Noord-Brabant, namelijk 54% tegenover 7%, wat hoogstwaarschijnlijk samenhangt met de erkende status van de streektaalen waarmee meer dan de helft van de deelnemers werkt. Van de leerkrachten/docenten uit andere provincies is 71% (deels) professioneel betrokken bij dialecteducatie: 19% in het basisonderwijs, 45% in het voortgezet onderwijs, 7% in lerarenopleidingen, en de overige deelnemers bij een combinatie van deze onderwijstypen of elders. **Van alle niet-Brabantse deelnemers spreekt 72% in het dagelijks leven weleens dialect of iets tussen Nederlands en dialect in: 53% van de leerkrachten/docenten en 87% van de ontwikkelaars/ondersteuners.**

Aandacht voor dialecteducatie in andere provincies

Daar waar 60% van de deelnemers uit Noord-Brabant aangeeft al **aandacht te besteden aan dialect** in het onderwijs, geldt dit voor **50% van de deelnemers uit de overige provincies**. Dat Noord-Brabant hier hoger scoort is opvallend gezien de aanwezigheid van erkende streektaalen (met meer structurele aandacht in het onderwijs) in enkele van de overige provincies. Van de deelnemers uit deze overige provincies geeft 16% aan geen interesse te hebben in dialecteducatie nu en in de toekomst, tegenover 7% in Noord-Brabant. Het percentage deelnemers dat in de toekomst wel aandacht zou willen besteden aan dialect is met 34% in de overige provincies ongeveer gelijk aan Noord-Brabant (33%). Degenen die nu al aandacht besteden aan dialect maken wel iets meer gebruik van specifiek lesmateriaal over dialect, namelijk 36% ten opzichte van 28% in Noord-Brabant. Opvallend is dat ook in de andere provincies dialecteducatie vooral een maandelijks (20%) of jaarlijkse (56%) activiteit is. In tegenstelling tot Brabant besteedt in de overige provincies wel ongeveer een kwart van de leerkrachten/docenten wekelijks of dagelijks aandacht aan dialect.

Attitudes ten aanzien van dialecteducatie in andere provincies

In totaal vindt 63% van de deelnemers uit andere provincies aandacht besteden aan dialect belangrijk en 31% redelijk belangrijk. Dit is heel vergelijkbaar met Noord-Brabant. Net zoals naar voren kwam uit de resultaten voor Noord-Brabant zou de aandacht voor dialecteducatie in het onderwijs moeten toenemen per leeftijdsgroep volgens de deelnemers uit de overige provincies. Volgens 42% zou dialecteducatie een structureel onderdeel moeten zijn van het curriculum in het basisonderwijs, volgens 55% in het voortgezet onderwijs en volgens 78% in het hoger onderwijs (Pabo en/of lerarenopleiding Nederlands). Deze percentages liggen allemaal iets hoger dan in Noord-Brabant.

Uit de stellingen op een schaal van 1 (helemaal mee oneens) tot en met 5 (helemaal mee eens) over onder andere dialectsprekende kinderen in de klas en de rol van de leerkracht/docent zelf, blijkt **dat leerkrachten/docenten uit de overige provincies iets vaker dan de leerkrachten/docenten uit Noord-Brabant weten of er bij hun leerlingen thuis dialect wordt gesproken (3,19)**. Ze vinden het ook belangrijker om dit individueel met leerlingen te bespreken (3,20 in de overige provincies ten opzichte van 2,55 in Noord-Brabant), maar hebben wel dezelfde voorkeur voor het klassikaal bespreken van dialectachtergronden (3,64). Net zoals in Noord-Brabant zijn de leerkrachten/docenten uit de overige provincies ervan overtuigd dat zij beschikken over **voldoende vaardigheden** om met dialect in het klaslokaal om te gaan (4,17) maar vinden ze dat er binnen het huidige curriculum nog **onvoldoende tijd en ruimte** is om aandacht te besteden aan dialect (2,28). De invloed die dialect zou kunnen hebben op schoolprestaties is volgens hen neutraal tot goed (3,36) en voor de invloed van dialect op Nederlandse taalvaardigheid geldt in iets sterkere mate hetzelfde (3,50). Net als de deelnemers uit Noord-Brabant denken ze dus niet dat dialect schadelijk is voor de schoolprestaties en Nederlandse taalvaardigheid.

Van de leerkrachten/docenten die nu of in de toekomst openstaan voor dialecteducatie (102) en de ontwikkelaars/ondersteuners (52) uit de andere provincies **is 79% van mening dat dialecteducatie kan bijdragen aan een positievere en tolerantere houding ten opzichte van dialect en streektaal**. In Noord-Brabant ligt dit percentage met 85% nog wat hoger.

Dialecteducatiemateriaal

Net als in de provincie Noord-Brabant zijn maar weinig leerkrachten/docenten uit de overige provincies bekend met dialecteducatiemateriaal. Geen enkele deelnemer uit de overige provincies geeft aan dialecteducatiemateriaal voor de provincie Noord-Brabant te kennen, en slechts 19% kent materiaal van buiten Noord-Brabant. Een andere opvallende overeenkomst is dat bij de stellingen op een schaal van 1 (heel onbelangrijk) tot en met 5 (heel belangrijk) over het ideale educatiemateriaal dezelfde aspecten het hoogst scoren in de overige provincies als in Noord-Brabant, namelijk de beschikbaarheid van **audiofragmenten** (4,61), **concrete oefeningen en spelvormen** (4,17), evenals **digitale beschikbaarheid** (4,10) en een **modulaire opzet** (4,09). Ook in de overige provincies maken maar weinig leerkrachten/docenten gebruik van **nascholing** (8%). Van de meerderheid die dit niet doet zou **48% hier wel behoefte aan hebben**, wat vergelijkbaar is met het animo in Noord-Brabant (49%). Voor de deelnemers uit de overige provincies geldt net als in Noord-Brabant dat het merendeel (68%) dan interesse zou hebben in nascholing waarin kennisverwerving en kennistoepassing worden gecombineerd.

Ontwikkelaars in andere provincies gaan in het algemeen wat meer gestructureerd te werk dan ontwikkelaars in Noord-Brabant: 52% maakt gebruik van concrete leerdoelen bij het ontwikkelen van materiaal, 61% heeft het gevoel gemakkelijk contact te kunnen leggen met het onderwijs en 36% maakt gebruik van externe financiering (het gaat hier om de deelnemers die materiaal ontwikkelen voor de erkende streektalen). **Er zijn in de overige provincies minder ontwikkelaars die hobbymatig te werk gaan dan in Noord-Brabant.**

Leerdoelen in andere provincies

Een opvallend verschil tussen Noord-Brabant en de overige provincies is dat er in de overige provincies door de leerkrachten/docenten **meer aandacht wordt besteed aan de actieve verwerving van dialect of streektaal (15%)**. In Noord-Brabant wordt door geen enkele leerkracht/docent actieve dialectverwerving (spreken, schrijven) als belangrijk leerdoel gekozen (meerdere antwoorden mogelijk). Waarschijnlijk hangt dit samen met de status van streektaal of dialect als eerste taal of thuistaal, en is het aantal actieve dialectsprekers (ook onder jongeren) in de provincies met de erkende streektalen (Nedersaksisch, Limburgs) groter. **Toch blijken ook in de overige provincies passieve dialectkennis (21%), dialectkennis op metaniveau (31%), attitudevorming (32%) en de relatie tussen dialect en identiteit (32%) belangrijkere leerdoelen te zijn.**

In de overige provincies lijken vraag en aanbod wel beter op elkaar aan te sluiten dan in Noord-Brabant, aangezien er bij de ontwikkeling aandacht is voor actieve verwerving (met 55% weliswaar wel méér dan de belangstelling die er is onder de leerkrachten/docenten), maar ook voor de andere leerdoelen: passieve verwerving (64%), dialectkennis op metaniveau (46%), attitudevorming (61%) en de relatie tussen dialect en identiteit (52%).

8 Conclusies en aanbevelingen

De resultaten die in de voorgaande hoofdstukken zijn besproken leiden tot de volgende conclusies.

- 60% van de leerkrachten/docenten in Noord-Brabant besteedt nu al aandacht aan dialect, ten opzichte van 50% in de overige provincies, en nog eens een derde geeft aan dit in de toekomst te willen doen. Dit is een positieve uitkomst, aangezien dialecteducatie niet op een structurele manier is ingebed in het onderwijs in Noord-Brabant. Dialecteducatie is in het huidige onderwijs desalniettemin wel een zeldzame activiteit, die eens per maand of een tot enkele keren per jaar aan bod komt. In andere provincies besteden meer leerkrachten/docenten wekelijks of dagelijks aandacht aan dialect.
- Leerkrachten/docenten in Noord-Brabant zijn (net als de leerkrachten/docenten in de andere provincies) nog niet tevreden met de hoeveelheid beschikbare tijd en ruimte om aandacht te besteden aan dialect binnen het huidige curriculum; een deel van hen vindt dat dialecteducatie een vast onderdeel van het curriculum zou moeten worden in het basisonderwijs (een derde), in het voortgezet onderwijs (de helft) en/of in lerarenopleidingen (twee derde).
- Slechts een vijfde van de leerkrachten/docenten in Noord-Brabant is bekend met bestaande dialecteducatiematerialen, en dit geldt ook voor leerkrachten/docenten in andere provincies. Zij zouden het liefst materiaal gebruiken dat modulair van aard is, online beschikbaar is, en audiofragmenten en concrete oefeningen/spelvormen bevat. Zowel in Noord-Brabant als in de overige provincies heeft ongeveer de helft van de deelnemers interesse in nascholing.
- Het overgrote deel van de ontwikkelaars van dialecteducatiemateriaal in Noord-Brabant werkt lokaal en 'ongestructureerd', dat wil zeggen zonder gebruik te maken van externe financiering (zij hebben hier veelal ook geen behoefte aan), zonder ondersteunende materialen voor leerkrachten/docenten te ontwikkelen en zonder het materiaal te baseren op expliciete leerdoelen. In de overige provincies (met erkende streektalen) zijn er minder hobbymatige ontwikkelaars van dialecteducatiemateriaal.
- Leerkrachten/docenten en ontwikkelaars in Noord-Brabant verschillen in wat ze bestempelen als een belangrijk doel van dialecteducatie: ontwikkelaars mikken (ook) nog steeds op (actieve) dialectverwerving, terwijl leerkrachten/docenten hun perspectief al hebben verschoven naar kennis van dialect op metaniveau, attitudevorming en identiteitsvorming. In andere provincies is er onder leerkrachten/docenten nog wel aandacht voor actieve dialectverwerving, al zijn ook daar de andere (meer metatalige) doelen van dialecteducatie een grotere prioriteit.
- 85% van de deelnemers uit Noord-Brabant denkt dat dialecteducatie bijdraagt aan een meer tolerante en positieve attitude ten opzichte van dialecten, en dat geldt voor 79% van de deelnemers uit andere provincies. Ook hier zijn de Noord-Brabanders dus positief gestemd over de meerwaarde van dialecteducatie voor attitudes en het ontcrachten van vooroordelen, mogelijk eens te meer vanwege de niet-erkende status van de Brabantse dialecten.
- Dialect spreken wordt niet door alle deelnemers (h)erkend als een vorm van meertaligheid, waardoor ze niet op de hoogte zijn van mogelijkheden voor dialecteducatie binnen dit kader.

Op basis van de belangrijkste conclusies kunnen een aantal aanbevelingen worden geformuleerd die relevant zijn voor beleidsmedewerkers op het gebied van (taal)onderwijs en erfgoed(educatie). Deze worden hieronder beknopt weergegeven.

- Het animo voor dialecteducatie onder de deelnemers uit Noord-Brabant is groot, maar de lage frequentie waarmee dialect momenteel aan bod komt en de ontevredenheid met de mogelijkheden hiervoor binnen het huidige curriculum maken het belangrijk om leerkrachten/docenten te **informer**en over hoe dialect vaker op een laagdrempelige manier aan de orde kan worden gesteld, bijvoorbeeld door dialect te koppelen aan andere schoolthema's (bijvoorbeeld taal/Nederlands, geschiedenis, aardrijkskunde, CKV, erfgoededucatie) en dialect (tussendoor) **klassikaal bespreekbaar** te maken zonder dat dit andere lesinhoud in de weg staat.
- Tegelijkertijd moet worden **nagedacht over manieren waarop dialecteducatie op een meer structurele manier in de curricula (PO, VO, middelbaar beroeps- en hoger onderwijs) kan worden ingebed**. Met de huidige neergang in het aantal moedertaalsprekers van Brabantse dialecten in Noord-Brabant (steeds minder kinderen die het dialect van huis uit als eerste taal spreken) is het echter niet voor de hand liggend om dialect als doel- of voertaal in te zetten. De nadruk zou bijvoorbeeld kunnen liggen op **aandacht voor dialect als troef om taalbewustzijn te bevorderen**. Zo is er in het kader van de voorbereidingen van een nieuw curriculum (via curriculum.nu) in het domein Nederlands ruimte voor het integreren van dialect onder de bredere noemer Meertaligheid en Cultureel bewustzijn (Grote Opdracht 3). Nog niet alle leerkrachten/docenten (h)erkennen dialect als onderdeel van meertaligheid. Dit leidt ten onrechte tot de gedachte dat meertaligheid wil zeggen dat er naast het Nederlands andere talen in Nederland worden gesproken (zoals Engels, Pools, Turks en Arabisch) en dat dáárnaast ook nog dialecten worden gesproken in het Nederlandse taalgebied die echter niet direct worden gezien als onderdeel van de **meertalige realiteit**. Door dialecten en streektaalen te beschouwen als voorbeelden van **'binnentaalse' meertaligheid** (net zoals bijvoorbeeld sociolecten, straattaal en jongerentaal) ontstaan echter veel meer kansen binnen het onderwijs, bijvoorbeeld dialect in relatie tot meertaligheidsbeleid, de cognitieve voordelen van twee-/meertaligheid, of juist een taalvergelijkend perspectief dat is gericht op de overeenkomsten en verschillen tussen het Nederlands en het betreffende (lokale) dialect.
- Dat slechts een kleine groep leerkrachten/docenten bekend is met bestaande dialecteducatiematerialen, wijst op **de urgentie om meer informatievoorziening te bieden over het aanbod**. Informatie kan bestaan uit mondelinge of schriftelijke voorlichting door taalkundigen, erfgoededucatiespecialisten en dialecteducatieontwikkelaars met professionele expertise, maar juist ook uit **kennisuitwisseling door docenten zelf in de vorm van good practices**. Veel leerkrachten/docenten besteden op eigen initiatief al aandacht aan dialect (of hebben plannen om dit te gaan doen), maar hun praktijken en ideeën blijven vaak alleen binnen de school (of klas). Kennisdeling rondom de activiteiten van andere leerkrachten/docenten kan een inspiratiebron zijn en daarom verdient het aanbeveling om *good practices* te verzamelen, te bundelen en openbaar (bijvoorbeeld digitaal) toegankelijk te maken. Deze *good practices* kunnen tegelijkertijd ook dienen als concrete praktijkvoorbeelden die de bouwstenen, kerndoelen en eindtermen van curricula (onderwijsbeleidsteksten) verder kunnen verhelderen (bijvoorbeeld niet alleen dát maar ook hóé dialect dan precies kan worden behandeld onder de noemer meertaligheid).

- Bij de ontwikkeling van nieuw dialecteducatiemateriaal dient rekening te worden gehouden met de voorkeuren en behoeften van de afnemers. Veel dialecteducatiemateriaal is nu alleen nog op papier beschikbaar, waardoor er op het gebied van **digitalisering** nog een flinke slag te maken valt. De gerapporteerde behoefte aan **audiofragmenten** past bij de huidige context waarin steeds minder jongeren bekend zijn met het traditionele dialect (van de oudere generaties), maar tegelijkertijd liggen er ook kansen om juist het Brabantse taalgebruik van die jongeren zelf als input te gebruiken. Door te laten horen hoe de jongeren van nu Brabants spreken en dat te vergelijken met het dialect zoals dat door bijvoorbeeld grootouders wordt gesproken ontstaat een **inclusieve en reflectieve benadering** over de veranderlijkheid van taal en dialect, en over de betekenis van taalvariatie en -verandering voor de gemeenschap en de individuele sprekers op het gebied van communicatie, erfgoed en identiteit (groepsgevoel). Met andere woorden: het verdient aanbeveling om dialect niet alleen aan de orde te stellen als onderwerp van 'vroeger', maar het 'nieuwe dialect' is ook nu nog een actueel verschijnsel waar jongeren zichzelf, hun leeftijdsgenoten of omgeving in kunnen herkennen.
- In lijn met de aanbeveling om te zorgen voor meer informatievoorziening op het gebied van dialecteducatiemateriaal, past het advies om **meer mogelijkheden voor nascholing aan te bieden of bestaande opties voor nascholing nadrukkelijker onder de aandacht te brengen**. Via (digitale) colleges of bijeenkomsten kunnen professionals en vrijwilligers in contact komen met mensen die werkzaam zijn in het onderwijs en kunnen ze voorlichting geven over het beschikbare materiaal en de manieren waarop het (laagdrempelig) kan worden ingezet. Zulke colleges en bijeenkomsten worden momenteel al georganiseerd (bijvoorbeeld via de *Erfgoedcolleges* en de gemeenschap *Brabanders en hun taal* van Erfgoed Brabant), maar leerkrachten/docenten worden daarbij nog onvoldoende bereikt. Dit zou kunnen worden aangepakt door een **afzonderlijke collegereeks** te organiseren die specifiek is gericht op dialecten en streektalen in het onderwijs, waarbij leerkrachten/docenten niet alleen inhoudelijk worden uitgedaagd maar ook praktijkgerichte lesideeën mee naar huis krijgen (bijvoorbeeld in samenwerking met onderzoekers en studenten van de lerarenopleidingen van Fontys en Tilburg University).
- Naast informatievoorziening voor leerkrachten/docenten is ook contact met ontwikkelaars van belang. Dat is een uitdaging, aangezien veel ontwikkelaars in Noord-Brabant hobbymatig te werk gaan. Om ervoor te zorgen dat hun activiteiten de doelgroep bereiken, is het van belang **dat ontwikkelaars worden geïnformeerd over de huidige stand van zaken met betrekking tot de Brabantse dialecten, maar ook over de manier waarop het onderwijs is ingericht en wat binnen het (nieuwe) curriculum de kansen zijn voor dialecteducatie**. Op die manier kunnen vraag en aanbod beter op elkaar worden afgestemd, bijvoorbeeld als het gaat om de verhouding tussen materiaal dat is gericht op dialectverwerving en materiaal dat juist is gericht op metakennis over dialect. Binnen een meer reflectieve benadering die is gericht op het bevorderen van **taalbewustzijn en talensensibilisering** (openheid en gevoeligheid voor verschillende talen), én binnen de huidige tendens van taalverschuiving (minder dialect, meer Nederlands), is er logischerwijs meer ruimte in het onderwijs voor spreken óver dialect dan voor spreken ín dialect. De online gemeenschap *Brabanders en hun taal* zou bijvoorbeeld een podium kunnen bieden om op een laagdrempelige manier het gesprek hierover aan te gaan met (hobbymatige) materiaalontwikkelaars. Ook een **jongerenpanel** (zoals de *Erfgoedbènde*) zou in dit kader kunnen aansluiten om mee te denken over het bereiken en enthousiasmeren van jongere doelgroepen.

Colofon

Dialect in het onderwijs?

Een verkennend onderzoek naar aandacht en animo voor dialecteducatie met een focus op Noord-Brabant

Publieksrapport

© 2021 Kristel Doreleijers | Erfgoed Brabant

Alle resultaten in dit rapport zijn gebaseerd op de deelstudie 'The appreciation of heritage education materials/initiatives about dialects in the Netherlands' binnen het door NWO gefinancierde project 'Changing gender: language variation and change in gender marking in Dutch dialects' (2019-2023), PGW.19.018, van K.G.A. Doreleijers (promovenda), A.P.C. Swanenberg (promotor) en J.M. van Koppen (promotor), uitgevoerd bij Tilburg University en het Meertens Instituut (KNAW) in Amsterdam.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopieën, opnamen of op enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

All rights reserved. No part of this report may be reproduced in any form by print, photocopy, recordings or any other means without written permission from the publisher.